

Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»
Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України

УКРАЇНА В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ: ШЛЯХИ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

МАТЕРІАЛИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

22 листопада 2024 року

Київ-Одеса
Фенікс
2024

УДК 34:004:316.4(477)

У 45

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Державної наукової установи «Інститут інформації,
безпеки і права Національної академії правових наук України»
(протокол № 11 від 10 грудня 2024 р.).*

У 45 **Україна в умовах соціальної та цифрової трансформації: шляхи до сталого розвитку та повоєнної відбудови : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 22 листоп. 2024 р.) / упоряд.: В. М. Фурашев, М. В. Дубняк, С. О. Дорогих ; ДНУ «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України».** – Київ; Одеса : Фенікс, 2024. – 356 с.

ISBN 978-617-8430-36-8

Автори досліджують правові, етичні, соціальні, економічні та технічні аспекти цифрової трансформації, проблеми формування нових суспільних відносин, а також ролі цифрових технологій у відновленні національної інфраструктури, посиленні міжнародної конкурентоспроможності України.

Видання розраховане на фахівців, експертів і вчених, науково-педагогічних працівників і здобувачів вищої освіти.

Матеріали подано в авторській редакції.

УДК 34:004:316.4(477)

ISBN 978-617-8430-36-8

© Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України», 2024
© Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України, 2024
© Колектив авторів, 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	8
-------------	---

ВИСТУПИ НА ПЛЕНАРНОМУ ЗАСІДАННІ

Юрій КАПІЩА

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ ВІДКРИТОЇ НАУКИ У ДІЯЛЬНІСТЬ НАУКОВИХ УСТАНОВ ТА ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	9
--	---

Роман КІРІН, ПАЩЕНКО О. А., ХОМЕНКО В. Л.

ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТНІХ ШІ-ВІДНОСИН	16
--	----

Геннадій АНДРОЩУК

ПАТЕНТУВАННЯ ВИНАХОДІВ У ГАЛУЗІ ШІ: АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ КЕРІВНИЦТВА ПАТЕНТНОГО ВІДОМСТВА США	24
---	----

Олена АНДРІЄНКО

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ВІДПОВІДАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ШЛЯХОМ СПІЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	31
---	----

Олег ЗАЯРНИЙ

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ ЖИТЕЛІВ РОЗУМНИХ МІСТ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ.	37
---	----

Ігор КОРЖ

ПРАВО В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ.	44
---	----

Владислава БАТИРГАРЕЄВА, Наталія НЕТЕСА

ДО ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ІНФОРМАЦІЄЮ ГЛОРИФІКАЦІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ З ПРИВОДУ ПРОСЛАВЛЕННЯ АГРЕСІЇ.....	50
---	----

Наталія САВІНОВА

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ УБЕЗПЕЧЕННЯ МЕНТАЛЬНОСТІ.....	56
---	----

Марія ДУБНЯК

ТЕЗИ ВИСТУПІВ У СЕКЦІЯХ

Владислав БІЛОЦЬКИЙ, Олександр ДЗЬОБАНЬ

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ: УКРАЇНСЬКИЙ ШЛЯХ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ	72
---	----

Іван ДОРОНІН

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ НЕДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ	77
--	----

Наталія САВІНОВА

*доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
директор навчально-наукового інституту морського права та
менеджменту Національного університету*

«Одеська морська академія»

ORCID: 0000-0003-0289-7926

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ УБЕЗПЕЧЕННЯ МЕНТАЛЬНОСТІ

Гібридна війна характерна поєднанням традиційних військових дій з кібернетичними атаками, дезінформацією, пропагандою та економічними ударами, що серйозно впливає на ментальність людини, особливо на рівні емоцій та психіки [1]. За таких умов ментальність людини, як сукупність психологічних, культурних та соціальних характеристик, які визначають спосіб мислення, поведінку та її світогляд, перебуває під гнітом як безпосередніх,

Під час гібридної війни на ментальність особи здійснюється постійний інформаційний тиск [2], адже постійна пропаганда та дезінформація створюють плутанину і недовіру до офіційних джерел. Це призводить до поступової зміни світогляду і поглиблення суспільних розколів.

За таких умов стрес та тривожність підвищується рівень **стресу та тривожності, оскільки** психологічний вплив відчувається через постійний страх за власну безпеку та майбутнє. Люди стають більш емоційно уразливими, виникають стани фрустрації та апатії.

У регіонах країни, де серйозно присутня підозра до окремих категорій в «зраді» чи співпраці з ворогом, знижується довіра між людьми, що може призводити до соціальної ізоляції.

Гібридна війна стимулює критичне мислення та необхідність аналізувати інформацію, – відбувається мобілізація свідомості. Однак, це може призводити і до поляризації думок, чим може користуватися ворог.

Отже, гібридна війна змінює ментальність людини, змушуючи її постійно адаптуватися до умов інформаційної і психологічної агресії, і, відтоді, впливає на ментальність нації або суспільства держави, яка формується історичними подіями, культурними надбаннями, релігійними переконаннями та іншими чинниками, які відображають колективний досвід. І саме тому медіапростір сьогодні став одним із головних майданчиків для впливу на суспільну свідомість, що робить

необхідним впровадження ефективних інформаційно-правових механізмів захисту ментальності.

Протидія інформаційній агресії, як складової гібридної війни, – є складовою політики національної безпеки. Водночас, в Україні інформаційно-правова політика спрямована, на жаль, не на політико-правовим механізмам протидію ментальним загрозам людини, а сама, здебільшого, застосовує до власного населення дії, «дзеркальні» до тих, котрі чинить ворог.

Звернемо увагу лише на те, яким чином правова політика (в даному випадку – інформаційно-правова) можуть стати на захист ментальності людини від загроз, яким остання піддається під час інформаційних впливів в умовах гібридної війни.

В умовах глобалізації та швидких соціально-політичних змін виникає потреба у правових механізмах, що здатні забезпечити захист ментальності нації від зовнішніх та внутрішніх загроз.

З метою убезпечення ментальності людини держава зобов'язана ефективно працювати з нормативною базою, спрямованою на боротьбу з дезінформацією, пропагандою та маніпуляціями в інформаційному просторі.

Така база повинна включати, принаймні, три напрями протидії ментальним впливам на рівнях дезінформації та пропаганди.

Щодо протидії дезінформації, правова політика повною мірою може спрямувати свої дії на розвиток нормативної бази, спрямованої на протидію дезінформації, у тому числі передбачення відповідальності за дезінформацію в середині держави. Це також має стосуватися урегулювання і убезпечення функціонування соціальних мереж та месенджерів, оскільки і там можлива протидія поширенню фейкових новин. Законодавство може вимагати від платформ вжиття заходів для виявлення й блокування дезінформаційних матеріалів, у разі належного відслідковування таких і своєчасного сповіщення.

Медіапростір, дійсно, підлягає захисту від пропаганди не лише шляхом заборони або обмеження контенту, котре має місце зараз. Річ у тім, що навіть в умовах інформаційної блокади вплив пропаганди та дезінформації може просочуватися різними каналами.

Для ефективного захисту можна використовувати наступні стратегії:

- 1) впровадження на всіх рівнях освіти розвитку критичного мислення, який включає аналіз інформації, виявлення фейкових новин

і пропаганди, розуміння медіа-маніпуляцій. Це допомагає людям більш усвідомлено підходити до споживання новин, у тому числі власних новин;

1) впровадження обов'язкових програм медіаграмотності [3] для всіх верств населення, котрі включатимуть поширення знань про те, як розрізняти надійні джерела від сумнівних і як працюють сучасні інформаційні технології.

Правове регулювання інформаційної безпеки особи під час війни має працювати на емоційну стійкість та інформаційну гігієну, котрі можуть реалізовуватися за рахунок якнайширшої мережі надання психологічної підтримки для зниження тривожності та страху та введення спеціальних програм психологічної допомоги та терапевтичної підтримки для населення з сегментацією вікових та соціальних груп. Така робота має відбуватися не лише в межах проектної діяльності окремих громадських організацій та локально, а мати всезагальний характер, і впроваджуватися нормативно на національному рівні.

Інформаційно-правовою політикою має скеровуватися на підтримку прозорості і якісної інформації. Так, контроль зі діяльністю медіаресурсів, в першу чергу, телевізійних та радіоканалів, з боку держави має нормативно бути покладений на відповідні незалежні спостережні (підкулальні) органи і стосуватися перевірки надання доступу аудиторій виключно до перевіреної інформації з офіційних або надійних (перевіраних) джерел, але ж аж ніяк не на повідомленнях в соціальних мережах, хибних повідомленнях та плітках.

Відповідно, таким органам мають законодавчо бути надані права на зупинку інформації, яка є неофіційною або не перевіреною, а у разі допущення потрапляння подібної інформації в ефіри, тягнути настання відповідальності керівництва відповідних підрозділів медіаресурсу. Окремо має бути врегульований порядок спростування інформації медіаресурсами, у разі, якщо таким каналом була поширена фейкова, помилкова, або хибна інформація.

Правова політика має бути спрямована на соціальну комунікацію та зміцнення соціальних зв'язків через поширення позитивних наративів, що сприяють згуртуванню суспільства. Така діяльність сприятиме створенню середовища, у якому деструктивні ідеї не виживатимуть.

Такий крок сприятиме і динамічному розвитку громадянської позиції людей, включатиме їх участь у волонтерських та соціальних

ініціативах, що сприяють зміцненню суспільної стабільності та взаємної довіри.

Окремою ланкою інформаційно-правової політики держави мають стати закони, спрямовані на об'єднання суспільства навколо спільної національної ідеї, включати державні кампанії, програми та події, які сприяють формуванню колективної національної свідомості та розвитку ментальності нації в необхідних, спрямованих на єдність, перемогу і подальший розвиток суверенітету трендах. Таких законів в світі чимало, і більшість з них стосуються питань мовної ідентичності: Закон про захист французької мови (Loi Toubon, 1994 [4]) (Франція); Акт про Ірландську мову (Official Languages Act, 2003 [5]) (Ірландія) та інші.

Для України, котра з 1991 року розбудовувала доволі стійку систему нормативних актів, спрямованих на розвиток національної ідентичності, така задача загострена, саме в умовах війни. Утім, через довгі роки мовних політичних маніпуляцій, питання мови, все ж таки, посіяло серйозний розкол саме ментальної ідентичності, яке досі спострігається в окремих місцинах країни. Однак, система цінностей українців всіх регіонів, їх згуртованість і патріотизм – спільні. І така система цінностей може стати основою формування ментальності населення.

На користь реалізації державної політики формування єдиної ментальної площини в ретроспективі цікавими прикладами актів задля національного єднання є Конституція Великої Японської Імперії 1889 р. та законодавчі акти періоду Мейдзі, а також Індійський Закон про права племен (Scheduled Tribes and Other Traditional Forest Dwellers Act, 2006).

Так, перший з прикладів – Конституція Мейдзі (1889) [6] та документи, що її доповнювали, стосується періоду Мейдзі (1868-1912), коли в Японії приймалися закони, спрямовані на модернізацію країни і зміцнення національної ідентичності через концепцію «єдності імператора і народу». Конституція Мейдзі проголошувала імператора як центральну фігуру японської держави та встановлювала основи японського націоналізму, який сприяв згуртуванню нації на основі спільних традицій і лояльності до імператорської влади. Акт, як не дивно, і сьогодні придатний для сучасних реалій, ідеологія єднання навколо певних цінностей, введення інститутів демократії, права виборних органів та обмеження свавілля імператора...

З урахуванням можливості формування інституціями національної пам'яті в поєднанні з всеукраїнськими соціологічними дослі-

дженнями дійсних соціальних цінностей громадян України, декларування, принаймні прав населення і обмеження влади щодо зазіхання на такі цінності могли б дати неабиякий результат. Такий акт буде необхідним після закінчення війни, спрямовувати на об'єднання населення на відновлення держави, слугувати законодавчою запорукою єдності нації на піднесення і захист спільних інтересів.

Другий з наведених прикладів – Індійський Закон про права племен (Scheduled Tribes and Other Traditional Forest Dwellers Act) [7]. Він був прийнятий в Індії в 2006 р. і спрямований на захист прав корінних племен і традиційних мешканців лісів. Він визнає їх право на володіння та використання земель, що належать їхнім громадам, та на збереження лісових ресурсів. Акт також передбачає можливість для сталого управління лісами та захисту культурних зв'язків цих спільнот із природними ресурсами. Що прямо доводить, що ідеями національного єднання в умовах криз можуть виступатимуть акти, спрямовані на виділення і підтримки найвищих цінностей, котрі і є центром єднання всіх, або, принаймні, більшості представників різних груп, регіонів, національностей.

Правові механізми забезпечення ментальності відіграють ключову роль у збереженні національної ідентичності та захисті колективних цінностей. В умовах війни і у повоєнний час важливо, щоб держава створювала умови для збереження національних традицій, підтримувала інформаційну безпеку та протидіяла впливу зовнішніх загроз на ментальність нації. Ці механізми мають бути збалансовані, гнучкі та відповідати потребам суспільства, водночас забезпечуючи дотримання прав людини та основних свобод.

Незважаючи на важливість правових механізмів захисту ментальності, їх впровадження стикається з низкою викликів. Одним з них є баланс між захистом прав особистості та захистом колективних національних інтересів з урахуванням статусів національних меншин, неврахування інтересів котрих може породжувати конфлікти в майбутньому. Здавалось би: необхідно в одному акті поєднати протиріччя, акт – оксюморон. Але – це далеко не так: в цій площині існує досвід правового регулювання. Це – Закон про національну державу єврейського народу – Basic Law: Israel – The Nation State of the Jewish People [8], схвалений Кнесетом Держави Ізраїль у 2018 р. Цей акт ще називають Національний білль / Білль про націю. Від був критикований на всіх рівнях від ЄС до місцевих петицій, але устояв і працює

на користь Ізраїлю, який живе в умовах перманентної війни з часу заснування.

Основна ідея цього документу полягає закріпленні національної ідеї: закріплює статус Ізраїлю як національної держави єврейського народу, визначає єврейські національні символи, надає івриту статус державної мови та закликає до розвитку єврейських поселень як національної цінності. При цьому, звичайно, що в своїх зазнають мешканці палестинської автономії, що саме і є причиною критики цього акту. Водночас, цей акт гуртує тих, хто належить до єдиної національної держави, співвідноситься з нею і прямо визнає загальні цінності цієї держави, за розвиток і підтримку котрих він сплачує податки і готовий в будь-який час стати на захист із зброєю в руках.

Список використаних джерел:

1. Золотар, О. О. Правові основи інформаційної безпеки людини [Текст] : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Золотар Ольга Олексіївна ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2018. – 36 с.

1. Довгань О. Д. Забезпечення інформаційної безпеки в контексті глобалізації: теоретико-правові та організаційні аспекти: монографія; Нац. акад. прав. наук України, НДІ інформатики і права, НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУ ім. В. І. Вернадського, 2015. – 386 с.

2. Головка О. М. Інформаційно-правова політика України у сфері безпеки людини у медіапросторі [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Головка Ольга Михайлівна ; НДІ інформатики і права Нац. акад. прав. наук України. Київ, 2018. 19 с.

3. Loi n° 94-665 du 4 août 1994 relative à l'emploi de la langue française. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000005616341>

4. Languages Act, 2003 of Ireland. URL: <https://www.gov.ie/en/publication/4d92d-official-languages-act-2003-and-related-legislation/>

5. The Constitution of the Empire of Japan, 1889 by Japan. URL: <https://www.gutenberg.org/ebooks/613>

6. Scheduled Tribes and Other Traditional Forest Dwellers (Recognition of Forest Rights) Act, 2006. URL: <https://www.indiacode.nic.in/handle/123456789/16297>

7. «Basic Law: Israel – The Nation State of the Jewish People». URL: <https://www.jstor.org/stable/26873195>